

Hilmi Yavuz

Oku
ma
Biçim
leri

OKUMA BİÇİMLERİ

Hilmi Yavuz

Felsefe

TİMAŞ YAYINLARI | 2245
Hilmi Yavuz Kitaplığı | 4

EDİTÖR

Ayşe Tuba Ayman
Sakine Korkmaz

KAPAK TASARIMI

Erdi Demir

1. BASKI

Şubat 2010, İstanbul

4. BASKI

Mart 2018, İstanbul

ISBN

ISBN 978-605-114-171-8

9 786051 141718

TİMAŞ YAYINLARI

Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24
P.K. 50 Sirkeci / İstanbul

timas.com.tr

timas@timas.com.tr

facebook.com/timasyayingrubu

twitter.com/timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık

Sertifika No: 12364

BASKI VE CİLT

Sistem Matbaacılık

Yılanlı Ayazma Sok. No: 8

Davutpaşa-Topkapı/İstanbul

Telefon: (0212) 482 11 01

Matbaa Sertifika No: 16086

YAYIN HAKLARI

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak

Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.

İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İçindekiler

Sunuş	7
Şiire İlişkin Okumalar.....	9
Şiir ve Eleştiri.....	11
Okuma Biçimleri 1: Yazar Merkezli Okuma.....	14
Okuma Biçimleri 2: Okur Merkezli Okuma	19
Okuma Biçimleri 3: Metin Merkezli Okuma	26
Bir Metin Merkezli Okuma Denemesi.....	29
Okuma Biçimleri 4: Şiir ve Psikanaliz	38
Tanpınar: Yahya Kemal'in Ephebe'si	43
Genel bir Okuma Modeline Doğru	55
'Kenara Çekilmek'ten Yola Çıkarak Sezai Karakoç'u Marksist Kuram Bağlamında Yeniden- Okuma Denemesi	60
Necatigil'in KTL Şiirini bir Modern 'Muamma' Olarak Okuma Denemesi	70
Yapı ve Bağlam	75
Şiirde Tecrit mi (Soyutlama), Teşhis mi (Somutlama) Önce Gelir?.....	79
Şiir ve Gerçeklik	82
Şiir, Dil, Hakikat.....	85
Hölderlin ve Şiirin Özü.....	88
Doluluk: Şiir + Felsefe.....	95
Şiir ve Ruhaniyet.....	99
Şiire İlişkin İki Mesele	102
Şiir Hangi Sözcüklerle Yazılmalı ki.....	107
Şiir Öğretilebilir mi?	112
Şiir Değiştirilebilir mi?	116
Bir Şair Başka Bir Şairin Şiirini Değiştirirse.....	120
Şiir Çevirisi Üzerine.....	124
Felsefenin Şiir Üzerindeki Tahakkümünün Yapısökümüne İlişkin Notlar	127
Şiir ve Entelektüel Tarih	130

Şiir, Neden Bu Kadar Ürkütücü?.....	133
Şiir ve Satış.....	136
Şairler ve Kadınları	142
Şiir Okumaya Dair.....	149
Yahya Kemal Deist miydi?	152
Yahya Kemal: Rindlik ve Melâmet.....	158
Fazıl Hüsnü Dağlarca'da 'Nitelik' ve 'Nicelik' Üzerine Aykırı Notlar.....	163
Tûtînâme	166
Mesnevî Şerhleri Üzerine.....	170
Ney ve Edebiyat: Modern Türk Edebiyatında Ney'in Simgeselliği Üzerine Bir Deneme	174
Divan Edebiyatı Beyanındadır'da İki Mesele	183
Sinemadan... Heykele Okumalar.....	189
Sanat, Sanat İçin midir, Yoksa Toplum İçin mi?.....	191
Müzik ve Gürültü	194
Yunus ve Mozart	197
Kutluer, Mozart, Nietzsche.....	201
Gelenek, Müzik ve Tanrıkörür.....	203
Bir Büyük Bestekâr: Cinuçen Tanrıkörür	207
Cenneti Beklerken.....	210
Derviş Zaim'in Nokta'sı.....	213
Zeki Faik İzer'in 'İnkılâp Yolunda'sı ve Bir 'Görsel İdeoloji' Okuması.....	218
Kamil Fırat'ın 'Düş Kentleri' Bağlamında Bir Objenin 'Haz Objesi' Olarak Temellükü Üzerine	223
Bir Kubbe Fotoğrafçısı: Kamil Fırat	226
Kamil Fırat'ın 'Ufka Dair' Sergisi Üzerine.....	229
Rahmi Aksungur'un Heykel Sergisi: 'Soyut'un, 'İmgesel'in ve 'Somut'un Bir Aradılığı Üzerine Notlar	232
Dizin.....	235

Sunuş

Elinizdeki kitap, ilk bölümüyle, benim şiir okuma uğraşmalarımın ürünü. Türkiye’de şiirin, teorik bir bağlamda okunması konusunda ne yazık ki, çok az uğraş veriliyor. Bu, belki de ‘zamanın ruhu’nun (‘Zeitgeist’), edebî okumaları, ağırlıklı olarak romana ve düzyazı türlerine doğru yönlendirmiş olmasındandır. Ama Türkiye gibi, edebî tarihi, şiir ile özdeşleşmiş olan bir ülkede, şiirin, teorik yeniden okumalarla, Zeitgeist’a eklenmesi mümkün olabilir. En azından bu konuda iyimser ve umutlu bir bakış açısına ihtiyaç var.

İlk bölüm, bu doğrultuda yazılmış yazılardan oluşuyor. İkinci bölüm ise fotoğraf, sinema, resim ve heykele ilişkin, somut metinsel örneklerden yola çıkarak yapılan okumalardır. Okumalara katılır ya da katılmaz, ama kendi içlerinde tutarlı olmadıklarını söylemek mümkün değil.

Biz gayret gösterdik, tevfik Allah’tandır.

*Hilmi Yavuz
Ayaspaşa,
26 Ocak 2010*

şiire ilişkin
okumalar

Şiir ve Eleştiri

Eleştiri tarihimizi Divan edebiyatının ‘şuara tezkireleri’ ile başlatanlar var. Elbette, tezkirelerdeki biyografilerin sübjektif ve değer yargısı içeren bölümlerini ‘eleştiri’ sayarsak! O nedenle de Tanzimat eleştirisi, Şinasi’nin Fatin Tezkiresi’nin yeniden basımı konusundaki yaklaşımı ile objektif sayılabilecek bir nitelik kazanır. Ama bilindiği gibi, Tanzimatçılar, tenkid kavramını değil, eleştirinin, yapıtın olumsuz yönlerini sergilemek anlamında muaheze kavramını tercih etmişlerdir. Batılı anlamda ‘edebî tenkid’in ise, Servet-i Fünûncular aracılığıyla özellikle Hyppolitte Taine ve Sainte-Beuve etkisinin ağır bastığı pozitivist ve bir anlamda (özellikle de Taine bağlamında!) ırkçı bir eleştiriye öne çıkardığı görülür; - Servet-i Fünûn’un önde gelen eleştirmeni Ahmet Şuayb’ın Taine ile ilgili çekişmelerini unutmadan elbette...

Şiir eleştirisi ise Tanzimat’la birlikte, bir yapıt ya da bir şiir üzerinden değil, bir tür üzerinden yapılır. Ziya Paşa’nın Şiir ve İnşa’sı¹ ile başlayan Divan edebiyatı eleştirisi, Cumhuriyet döneminde Abdülbaki Gölpinarlı’nın *Divan Edebiyatı Beyanındadır*² ile neredeyse birebir tekrarlanır.

1 Kurgan, Şükrü, *Ziya Paşa*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1953.

2 Gölpinarlı, Abdülbaki, *Divan Edebiyatı Beyanındadır*, Marmara Kitabevi, İstanbul, 1945.

Divan şiirinin, Victoria Holbrook'un deyişiyile³, 'görünmez' kılınması sürecidir bu! (Ayrıca içinde belirtiyim: Tanzimat ve Servet-i Fünûncuların Divan edebiyatına bakışı üzerine son derece değerli ve kuşatıcı bir çalışma, Dr. Erdoğın Erbay'ın *Eskiler ve Yeniler*⁴ başlıklı doktora tezidir. Elbette, Prof. Dr. Bilge Ercilasun'un *Servet-i Fünûn'da Edebî Tenkid'ini*⁵ ve Dr. Hacer Gülşen'in *Milli Mücadele Dönemi Edebiyatında Edebî Tenkid'ini*⁶ unuttumdan!)

Cumhuriyet döneminde şiir eleştirisinden söz ederken ise ilk akla gelenler Ataç'ın izlenimci eleştirileri, Mehmet Kaplan'ın *Şiir Tahlilleri*⁷, Fethi Naci'nin, Asım Bezirci'nin Marksist eleştirileri ya da Hüseyin Cöntürk'ün 'Yeni Eleştiri' (*New Criticism*) tarzı yazıları. Marksist ve Yeni Eleştiri dışında teorik hiç eleştiri yok!

1990'lardan sonra, şiir eleştirisi yerini, 'şiir okuma'ya bıraktı. 'Okuma', şiir yorumlamaya ilişkin hermenötik ufkun genişlemesi anlamına geliyordu. Salt şiir okumak üzere üretilmiş olan teoriler (mesela, Michael Riffaterre'in Semiyotik Kuramı) ile eleştirinin, edebiyatın içinden ve salt retorik araçlarla (*metafor, metonimi*) yapılması demektir. Psikanalitik eleştiri, Lacan'ın, Freud'un 'yoğunlaştırma' ve 'yer değiştirme' kavramlarını Jacobson'un *metafor ve meto-*

3 Holbrook, Victoria, *Aşkın Okunmaz Kıyıları*, (çev. Erol Körođlu, Engin Kılıç), İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

4 Erbay, Erdoğın, *Eskiler ve Yeniler*, Akademik Araştırmalar, Erzurum, 1997.

5 Ercilasun, Bilge, *Servet-i Fünûn'da Edebî Tenkid*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

6 Gülşen, Hacer, *Milli Mücadele Dönemi Edebiyatında Edebî Tenkid*, Azim Yayıncılık, İstanbul, 2005.

7 Kaplan, Mehmet, *Şiir Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1954.

nimi kavramlarıyla birebir ilişkilendirmesiyle, metnin bir 'rüya metni' olarak okunmasını sağladı. Lacan örneğinden yola çıkarak, bu kez Marx'ın 'tarih' ve 'ideoloji' kavramlarıyla, *metonimi* ve *metafor* kavramları arasında mütakabiliyet ilişkisi kurup Marx'çı şiir okunmasına hem edebî hem de teorik (bilimsel) bir açılım kazandıran çalışmalar da oldu. Postkolonyal ve Feminist okumaların teoriyle, edebî retorik araçlar arasında ilişkiler kurarak gerçekleştirilmesi için yapılan araştırmalar da, bildiğim kadarıyla, sürüyor.

Şiir eleştirisi alanında her şey, asıl şimdi başlıyor.

Okuma Biçimleri 1: Yazar Merkezli Okuma

'Okuma Biçimleri'! Bu adı, John Berger'in *Görme Biçimleri*'ne özenerek koydum yazımın başlığına; - her ne kadar benim anlatacaklarımla Berger'inkiler arasında bir benzerlik söz konusu olmasa da!

'Okuma Biçimleri'nden bir edebî metnin okunma, yorumlanma ve anlamlandırılma biçimlerini kastettiğimi belirtmeliyim. Şüphesiz bir metin, birbirinden çok farklı bağlamlarda okunabilir; ama galiba, en doğrusu, öncelikle, bu bağlamların neler olduğunu ortaya koymak olmalıdır. Bunun için de, bir edebî metnin üretim ve tüketim sürecini inşa eden 'olmazsa olmaz' unsurlarını, kriter olarak almak gerekiyor.

Bilinenden başlayayım: Bir edebî metnin üretim ve tüketim sürecinin üç temel unsuru vardır: Yazar (üretici), yapıt (ürün) ve okur (tüketici). Bunlardan herhangi biri olmazsa, üretim ve tüketim süreci tamamlanmış olmaz. Bu unsurlar da, 'okuma biçimleri'nin bağlamını oluştururlar. Dolayısıyla, birbirinden farklı üç 'okuma biçimi'ni ayırt etmemiz mümkün hale gelir: Yazar merkezli okuma, metin merkezli okuma ve okur merkezli okuma! Orta Çağ belagatinin kullandığı terimlerle söylersek *intentio auctoris* ('yazarın niyeti' veya 'yazar merkezli okuma'), *intentio operis*

(‘metnin niyeti’ veya ‘metin merkezli okuma’) ve *intentio lectoris* (‘okurun niyeti’ veya ‘okur merkezli okuma’). Kısaca okuma, yorumlama ve anlamlandırma uğraşı, ya o metnin yazarının metne verdiği anlamın ne olduğunu (yazarın niyetini) bularak, ya yazarından bağımsız olarak metnin kendisinin anlamını (metnin niyetini) ortaya koyarak, ya da okurun o metni nasıl yorumladığına (okurun niyetine) bakılarak gerçekleştirilebilir.

‘Yazar merkezli okuma’ özellikle, ‘doğru yorum’un ne olduğu sorusuyla yakından ilişkilidir. E.D. Hirsch, ilki 1967’de, ikincisi 1976’da yayımlanan *Validity in Interpretation*⁸ (Yorumda Geçerlilik) ve *The Aims of Interpretation*⁹ (Yorumun Amaçları) adlı çalışmalarında, metnin yorumunda her zaman problemler çıkabileceğini kabul etmekle birlikte, yine de ‘doğru yorum’un olduğunda ısrar eder. Hirsch’e göre, ‘doğru yorum’ vardır ve edebiyat araştırmalarının amacı, bu yorumu bulmak olmalıdır. ‘Doğru yorum’ ise, ‘metne, yazarın kendi yüklediği anlamın bulunması’ demektir. Janet Wolff’un *Sanatın Toplumsal Üretimi*¹⁰ adıyla dilimize çevrilen kitabında da belirttiği gibi, Hirsch, ‘yeni okurlar[ın], metinden her zaman yeni, arzu edilmeyen sonuçlar çıkarabil[diklerini]’, ancak bunun, yazarın ‘özgün’ niyetiyle, ya da metne yazarca ‘yüklenen, istenen anlamın araştırılmasıyla aynı şey’ olmadığını iddia eder.

E.D. Hirsch’in ‘doğru yorum’un yazarın niyetini ortaya çıkarmak olduğu konusundaki iddiası, genelde, bizzat kendisinin de kabul ettiği gibi, bu yorumdan emin olama-

8 Hirsch, E.D., *Validity in Interpretation*, Yale University Press, 1967.

9 Hirsch, E.D., *The Aims of Interpretation*, University of Chicago Press, 1976.

10 Wolff, Janet, *Sanatın Toplumsal Üretimi*, (çev. Ayşegül Demir), Özne Yayınları, 2000.

yacağımıza ilişkin, ciddi bir eleştiriyile karşılaşmıştır. Hirsch, şöyle der: “Bir yoruma dair kendi tahminlerimizin doğru olduğundan hiçbir zaman emin olmasak da, doğru olmaları olasılığının olduğunu biliriz ve bir disiplin olarak yorumculuğun asıl amacı da budur: Doğru yoruma varma ihtimalini sürekli arttırmak.” Hirsch, yorumcunun şu soruyu sorması gerektiğini bildirir: “Tüm olasılıklar gözönüne alınarak: ‘Yazar, ne anlatmak istemiş olabilir?’ ”

Hirsch, yazar merkezli okuma biçiminin dışında, metin ve okur merkezli okuma biçimlerini, ‘yazarın anlamı[nun] yok sayıl[dığı]’ ve ‘yazar[ın] acımasızca sürgüne gönderil[diği]’ gerekçesiyle reddeder.

Şüphe yok: Hirsch’in savunduğu ‘yazar merkezli okuma’nın, yorumun ‘yazarın niyeti’ ile örtüşüp örtüşmediğinden, kısaca ‘doğru yorum’ olup olmadığından hiçbir zaman emin olunamaması bir yana, metnin anlamını teke indirgemek gibi bir başka maluliyeti de vardır. ‘Doğru yorum’ her zaman, tek yorum olacağından, metin bu anlamda ‘çoğul okuma’ya kapatılmış olmaktadır. Dahası, mesela Gadamer gibi bazı kuramcılar, ‘yazarın anlamının, ilkesel olarak bile anlaşılamayacağı’ kanaatindedirler.

Bir edebî metnin anlamı, o metnin yazarının niyeti (*intentio auctoris*) ile bir ve aynı şey midir? Metnin anlamı ile yazarın niyeti arasında bir özdeşlik ilişkisinden söz edilebilir mi?

Başta Gadamer olmak üzere birçokları, içinde cevaplandırılması mümkün olmayan birtakım soruları barındırdığı gerekçesiyle Hirsch’in teorisini reddetmiş olsalar da, yorum tarihi bakımından önemli bulduğum için, ‘yazarın niyeti’ konusunu irdelemeye değer görüyorum.

Hemen şunu belirteyim: Yorum tarihi üzerine Türkçe’de

dört başı mamur bir ya da birkaç metin bulmak zordur. Janet Wolff'un *Sanatın Toplumsal Üretimi* adlı kitabını anmuştım, ama elimizde, Hirsch'in, yazarın niyetini, metnin anlamı ile özdeşleştiren yaklaşımını kuşatıcı bir biçimde irdeleyen, çok başarılı bir çalışma var: Dr. Burhanettin Tatar'ın *Felsefi Hermenötik ve Yazarın Niyeti*.¹¹ Dr. Tatar'ın kitabının altbaşlığı, *Gadamer Versus Hirsch* (Gadamer Hirsch'e Karşı). Dolayısıyla, kitapta, ağırlıklı olarak Gadamer'in yönelttiği eleştiriler öne çıkıyor.

Nedir bu eleştiriler? Dr. Tatar'ın belirttiğine göre, *Hakikat ve Yöntem* adlı eserinde Gadamer, yazarın niyeti ile metnin anlamının, 'özleri itibarıyla farklı şeyler oldukları varsayımından hareketle, anlam ve yazarın niyetinin özdeşleştirilmesini açıkça reddetmektedir'. Bu bağlamda Gadamer, şunu ileri sürer "Sadece ara sıra değil, fakat daima, metnin anlamı yazarının [niyetini] aşar."

Peki, Gadamer ne düşünüyor bu konuda? Şunu: "[M]etnin anlamı, herhangi bir tarihsel bireyin bilincini aşan hakikat iddiasında bulunduğu için kendisini tecrübe eden şahsı değiştiren bir tecrübe haline gelir. (...) [M]etnin, yazarın niyetine ya da onun bilincine doğru geriye değil, fakat aksine, yorum ortamınca açılan açık alana doğru (ileriye) işaret eder. Ona göre, metnin anlamının 'yazarın öznelliğine doğru geriye gitmek için hiçbir nedeni [yoktur]." (alıntılar, Dr. Tatar'dan) Janet Wolff da, Gadamer'in Heidegger'i izleyerek, bireyi (İngilizce metinde: 'self'), yorumlama eyleminin dışında tutmanın olanaksız olduğunu, (şimdi'nin bakış açısından yapılacak yorumun) her zaman bir yeniden-yorumlama olduğu kanaatini taşıdığını bildiriyor. Yorumlama, Gadamer'e göre, *ufukların keşişmesidir*

11 Tatar, Burhanettin, *Felsefi Hermenötik ve Yazarın Niyeti*, Vadi Yayınları, Ankara, 1999.

(*fusion of horizons*); - 'geçmişle bugünün, yazarla okurun' ufuklarının kesişmesi!

Gadamer, Aydınlanma'nın kötilediği 'ön yargı' kavramını aklamakla kalmaz, onu kendi hermenötiğinin temelkoyucu kavramlarından birine dönüştürür: "Eğer ön yargılarımız yoksa yani taraflı değilsek, bir metinden ne elde etmek istediğimizi bilmiyorsak, başlangıçta, metne nasıl yaklaşacağımıza ilişkin bir yöntemle sahip değiliz demektir. Ön yargılar, anlamının ön koşullarıdır."

Hirsch'in teorisi için 'yorum tarihi bakımından önemli', dedim; - evet, öyle! Her şeyden önce, bu teorinin bir felsefi arkaplan üzerine inşa edilmeye çalışıldığını, Dr. Tatar'ın kitabından öğreniyoruz. Bu arkaplanda Husserl'in fenomenolojisi duruyor. Husserl, bütün zihinsel edimlerin (var olan ya da var olmayan) bir objeye yönelmesinin (*intentionality*) zorunlu olduğunu öne süren Brentano'yu onaylar ve sistemini bu öne sürüşten yola çıkarak inşa eder. Hirsch de, metnin anlamının yazarın niyetiyle olan özdeşliğini, objenin (metnin) kimliğinin (*identity*), bilinçle (yazarın bilinci) bir ve aynı şey olduğuna ilişkin Husserl'ci argümana dayandırıyor.

Dr. Tatar, Hirsch'e yönelttiği ve yöneltilen eleştirileri de dile getirdiği bu başarılı çalışmasında, Türkçe felsefe terminolojisiyle bağdaşmayan bazı kavramları kullanmasaydı çok daha iyi olurdu, diye düşünmeden edemiyor insan. Mesela, iki şey arasındaki ayniyet için de, bir objenin kimliği (ya da, ne'liği) için de, 'özdeşlik' kavramını kullanıyor. Frege'nin 'bedeutung' kavramını 'önem' diye çeviriyor. Bu ufak terminoloji hataları bir yana, kitabın, okur için azımsanamayacak bir katkı oluşturduğunu da, belirtmek gerekiyor.

Okuma Biçimleri 2: Okur Merkezli Okuma

Bir metin nasıl okunmalı? Edebiyat teorileri, bunu ya (i) yazar merkezli olarak okuma, yani, 'yazarın niyeti'ni (*intentio auctoris*) açığa çıkaracak bir okuma; ya (ii) metin merkezli okuma, yani 'metnin niyeti'ni (*intentio operis*) açığa çıkaracak bir okuma; yahut da (iii) okur merkezli okuma, yani 'okurun niyeti'ni (*intentio lectoris*) açığa çıkaracak bir okuma biçiminde öbeklendirirler. Oysa eleştiri pratiği, edebiyat teorilerinin bu kesin sınırkoyucu öbeklendirmelerini aşan, teoriyle pratiğin örtüşmediği durumlarla karşı karşıya bırakır bizi. Gerçekten de, edebiyat teorilerinin 'yazar', 'metin' ve 'okur'u birbirinden katı ve kalın çizgilerle ayırarak temellendirdiği yaklaşımlara, eleştiri pratiklerinde ne kertede bağlı kalındığı, üzerinde durulması gereken kışkırtıcı bir sorudur.

Hans-Georg Gadamer'in *Wahrheit und Methode*'de¹², okurla metin arasında bir yorumbilimsel dialog (hermenötik dialog) biçiminde gerçekleştiğini öne sürdüğü okuma, tam da edebiyat teorisi ile eleştiri pratiğinin birebir bir mütakabiliet içinde bulunmadığını gösteren tipik bir örnektir. Hem okur hem de metin, anlam üretme sürecine ilişkin okuma-

12 Gadamer, Hans-Georg, *Wahrheit und Methode*, Mohr Siebeck, 1990.

da birlikte var olurlar Gadamer'e göre. Prof. Dr. Şara Sayın'ın *Metinlerle Söyleşi*'sinde¹³ belirttiği gibi, "Okur-metin ilişkisinde okuru özgür, bağımsız bir özne, metni ise öznenin üzerine eğildiği dural [statik, H.Y.] bir nesne olarak değil, her ikisini de etkileşim süreci içinde oluşan bir bütün olarak görmek gerekir." Yorumbilimsel söyleşide okur, kendi 'ön yargıları' ile metne yaklaşır. Gadamer'in 'ön yargılara karşı ön yargılı olmamız gerektiği' ifadesini, Prof. Sayın da, "Ön yargı, yanlış yargı değil, [...] doğruyu olduğu kadar yanlış da içerebilen yargıdır." şeklinde ifade ediyor. Doğru olanı yanlış olandan ayırmak için de 'gelenek'e başvurmak gerekir. Gadamer'e göre "Geçmiş olduğu kadar bugünü de içeren geleneğin belirlediği, yönlendirdiği [...] olumlu [...] ön yargılar aracılığıyla metne yaklaşarak geçmiş ile bugün, metin ile okur arasında bir köprü kurabilmek ve böylece anlama sürecinin ilk adımını atar."

Gadamer'in ön yargılar, dolayısıyla da 'gelenek'le inşa ettiği tarihselliğin yerini, Stanley Fish'in *Is There a Text in This Class?*¹⁴ (Bu Sınıfta Bir Metin Var mı?) adlı kitabında, 'yorumlama stratejileri' (*interpretive strategies*) alır; - ancak temelli bir farkla: Gadamer, yorumbilimsel okumanın *nesnel bir okuma* olduğu kanısındadır; Fish ise, 'yorumlama stratejileri'nin nesnellikle hiç ilgisi olmadığı! Fish, *Is There a Text in This Class?*'ta, edebiyatın 'konvansiyonel bir kategori' olduğunu ve 'herhangi bir tarihte neyin 'edebiyat' olarak tanındığı[nın], onun öyle olduğunu kabul eden cemaat kararının bir fonksiyonu' olarak karşımıza çıktığını

13 Sayın, Şara, *Metinlerle Söyleşi*, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 1999.

14 Fish, Stanley, *Is There a Text in This Class?*, Harvard University Press, 1980,

söyler. Dolayısıyla, metni anlamlandıran, okurun kendisiymiş gibi görünse de okur, 'toplumda içinde yaşadığı ve değerlerini benimsediği kesimin' (-ki bu kesim, Fish'e göre, 'yorumlama cemaati'nin ta kendisidir) dayattığı 'yorumlama stratejileri'nin belirlediği bir konumdadır. O nedenle de, Fish'te Gadamer'in aksine, 'yorumlama stratejileri' okuma sonrasında 'yürürlüğe konulmaz'lar: "[Yorumlama stratejileri] okumanın biçimidirler ve okumanın biçimi oldukları için de, metne biçimini verirler; genellikle kabul edildiği gibi, metnin [içinden] çıkmaz, tersine metni [dışarıdan] inşa ederler." Başka bir deyişle söylemek gerekirse, "Bu stratejiler, okuma ediminden önce gelirler ve önce geldikleri için de neyin okunduğuna biçim verirler; - çoğu kez zannedildiği gibi, bunun tersi değildir söz konusu olan..." Dolayısıyla Fish'e göre, 'anlamı üreten ne metin ne de okur'dur; - 'yorumlama cemaatleri'dir! 'Yorumlama cemaatleri'i de çok olduğuna göre, eleştirinin işlevi, doğru okuma yolunu belirlemek değil, okumanın çok sayıdaki olası perspektiflerden hangisinden yola çıkılarak yapılacağını belirlemektir. Fish, şu sonuca varıyor: "Bir zamanlar, yorumun, her biri, deyiş yerindeyse, tek seçicisi konumunda bulundurularak birbiriyle rekabet halinde gösterilen öğelerinin (metin, okur, yazar) tümü, şimdi, yorumun *ürünü* olarak görünmektedir."

'Yorumlama cemaatleri'ni belirleyen nedir? Marksizm bağlamında 'sınıflar' mıdır, yoksa başka bir toplumsal yapılanmadan mı söz ediliyor?

Burada sorulması gereken soru, Stanley Fish'in okuma biçiminin Marksist bir okumadan farklı bir yaklaşıma işaret edip etmediği olmalıdır. Gerçekten de Fish'in 'yorumlama cemaati' olarak kavramsallaştırdığı topluluğun, Marx'ın 'sınıf' kavramıyla atıfta bulunduğu topluluktan;

dolayısıyla da, Fish'in 'yorumlama stratejileri' ile kastettiği ne ise, onun, Marx'ın 'ideoloji' ile kastettiği şeyden farklı olup olmadığı, üzerinde durulması, kışkırtıcı sonuçlara varılmasını olanaklı kılan bir sorudur.

Kışkırtıcı, çünkü bu mesele, metnin varlığına ilişkin bir ontolojik arkaplan üzerinden irdelenmeyi gerektiriyor. Stanley Fish, metnin maddi bir kimliği olmadığını, ya da Anthony Easthope'un deyişiyle 'gösterenlerin maddeselliğine dayanan biçimsel öğelerin, 'yorumlama cemaati' dışında bir varlığının olamayacağı'nı, dolayısıyla da, anlamın da bir 'yorum-etkisi'nden (*an effect of interpretation*) öte bir şey ifade etmediğini öne sürmektedir. Bu, metinle, onu yorumlama stratejileri bağlamında anlamlandıran okur arasındaki ilişkinin, bir tür Berkeley'ci İdealizm temelli bir immateryalizme dayandığını gösterir. Fish, neredeyse öylesi bir dile getirişle söylüyor bunu: Metindeki gösterenlerin (sıfatlar, fiiller, ölçü, aliterasyon, kafiye vb.), 'bazen göze görünür, bazen da görülmez' olduklarını öne sürüyor; - tıpkı Berkeley ve onun izinden giden immateryalistlerin öne sürebilecekleri gibi!

Hiç kuşku yok: Marxist bir okuma, metnin maddesel olmayışını (*immateriality*) bir felsefi veri olarak kabul etmeyecektir. Bu durumda da okuma uğraşının, okurun 'ideoloji'si ile metin arasında bir ilişki olarak temellendirilmesi, elbette mümkün değildir. Öyleyse, Fish'in 'yorumlama strateji'sini 'ideoloji'ye, dolayısıyla 'yorumlama cemaati'ni de 'sınıf'a indirgemek sözkonusu olamıyor.

Stanley Fish, *Is There a Text in This Class*'ta şaşırtıcı okumalar yapıyor. Öğrencilerinden, tahtaya alt alta yazdığı (ve onların kim olduklarını bilmediği) yedi özel ismin, bir dinsel şiir olduğunu bildirerek yorumlamalarını istiyor:

Jacobs-Rosenbaum

Levin
Thorne
Hayes
Ohman (?)

Öğrencilerin de bunu yaptıklarını, bu yedi özel ismi, bir şiir gibi okuyarak yorumladıklarını belirtiyor. Easthope'un *Literary into Cultural Studies*'te¹⁵ söylediği gibi, Fish, "Metin diye bir şey yoktur; sadece okur ve onun yaptığı yorum vardır!" konusundaki görüşünü kanıtlamak için yapıyor bunu... Ve yine Easthope'un deyişiyle, bu deney 'bir inşa-olarak-edebiyatın sıfır derecesi'ne ulaşıldığını gösteriyor.

"Metin yok, yorum var!" Bu görüş, aslında Nietzsche'nin *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*'de¹⁶ 'iyi' ve 'kötü' sözcükleri bağlamında öne sürdüğü düşüncelerin, edebiyat teorisi alanına uygulanan bir varyantı sayılabilir. Foucault da, 'sözcükler, aslında, yorumdan başka bir şey değildirler; bütün tarihleri boyunca, birer işaret olmadan önce, birer yorum olmuşlardır' der ve 'yorum'un 'işaret'e olan önceliğinin, modern hermenötiğin temel koyucu özelliklerinden biri olduğunun altını çizer.

Stanley Fish, öyle görünüyor ki, Berkeley'ci bir İdealizm ile Nietzsche'ci bir Perspektivizm arasında, bir yerde, konumlandırıyor edebiyat (okuma) teorisini...

Öte yandan Roland Barthes, *Yazarın Ölümü* başlıklı yazısında¹⁷ şöyle der: "Bir metin, birçok kültürden alınan ve

15 Easthope, Anthony, *Literary into Cultural Studies*, Routledge, New York, 1991.

16 Nietzsche, Friedrich, *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*, Say Yayınları, İstanbul, 2006.

17 Barthes, Roland, *Image-Music-Text*, Fontana Paperbacks, Glasgow, 1977.